Program nauczania języka niemieckiego

jako języka sąsiada

w przedszkolu

Projekt:

***Nauczanie języka sąsiada od przedszkola do zakończenia edukacji – kluczem do komunikacji w Euroregionie Pomerania*, współfinansowany ze środków Unii Europejskiej – Program Współpracy INTERREG V A Meklemburgia-Pomorze Przednie / Brandenburgia / Polska w ramach celu „Europejska Współpraca Terytorialna" Europejskiego Funduszu Rozwoju Regionalnego (EFRR)**

Opracowanie:

Prof. UAM dr hab. Małgorzata Bielicka, Uniwersytet im. Adama Mickiewicza w Poznaniu

Prof. UW dr hab. Magdalena Olpińska-Szkiełko, Uniwersytet Warszawski

współpraca:

Emilia Borkowska

Aneta Goch

Projekt dofinansowany przez Unię Europejską ze środków Europejskiego Funduszu Rozwoju Regionalnego

Spis treści:

1. Podstawy prawne

2. Założenia programowe:

2.1. Podstawy teoretyczne

2.2. Adresaci programu

2.3. Warunki powodzenia programu

3. Cele programu:

3.1. Cele poznawcze

3.2. Cele społeczne

3.3. Cele językowe

4. Treści nauczania

5. Metody nauczania

6. Materiały dydaktyczne

7. Kontrola osiągnięć:

7.1. Oczekiwane efekty programu

7.2. Pomiar osiągnięć

8. Bibliografia

1. Podstawy prawne

Podstawę prawną nauczania języka niemieckiego jako języka sąsiada w przedszkolu stanowią:

- USTAWA z dnia 14 grudnia 2016 r. - Prawo oświatowe, Dz.U. 2017 poz. 59.
- ROZPORZĄDZENIE MINISTRA EDUKACJI NARODOWEJ z dnia 14 lutego 2017 r. w sprawie podstawy programowej wychowania przedszkolnego oraz podstawy programowej kształcenia ogólnego dla szkoły podstawowej, w tym dla uczniów z niepełnosprawnością intelektualną w stopniu umiarkowanym lub znacznym, kształcenia ogólnego dla branżowej szkoły I stopnia, kształcenia ogólnego dla szkoły specjalnej przysposabiającej do pracy oraz kształcenia ogólnego dla szkoły policealnej, Dz. U. 2017 poz. 356.

- ROZPORZĄDZENIE MINISTRA EDUKACJI NARODOWEJ z dnia 17 marca 2017 r. w sprawie szczegółowej organizacji publicznych szkół i publicznych przedszkoli, Dz.U. 2017 poz. 649.
- ROZPORZĄDZENIE MINISTRA EDUKACJI NARODOWEJ z dnia 1 sierpnia 2017 r. w sprawie szczegółowych kwalifikacji wymaganych od nauczycieli, Dz. U. 2017 poz. 1575.
- Traktat między Rzeczpospolitą Polską a Republiką Federalną Niemiec o dobrym sąsiedztwie i przyjaznej współpracy z dnia 17 czerwca 1991.
- Umowa między rządem RP a rządem RFN o współpracy kulturalnej z dnia 14 lipca 1997 r., Dz. U. 1999 Nr 39, poz. 379.

2. Założenia programowe

2.1. Podstawy teoretyczne

Okres przedszkolny trwa od 3 do 6 roku życia. Dzieci w tym wieku charakteryzują się wzmożoną aktywnością poznawczą, są ciekawe otaczającej je rzeczywistości. Interesują się tym, co nowe i atrakcyjne, zadają wiele pytań, a także łączą elementy fikcji i fantazji w spójną całość. Podstawową formą aktywności dzieci w przedszkolu jest zabawa, stanowiąca fundament ich działalności. Dzięki niej dziecko uczy się, zdobywa doświadczenia, wiadomości, kształtuje umiejętności komunikacyjne uwarunkowane wieloma czynnikami[1]. W tym okresie dzieci aktywnie tworzą język. Z tego względu warto rozpocząć nauczanie języków obcych już na pierwszym szczeblu edukacji. Powinno ono odbywać się za pośrednictwem aktywnych metod nauczania, dostosowanych do właściwości rozwojowych dzieci w tym wieku, które pod względem poznawczym znajdują się w fazie myślenia przedoperacyjnego (od 2 do 7 roku życia)[2]. Organizując nauczanie języka drugiego (pierwszego języka obcego nowożytnego, L2) na etapie edukacji przedszkolnej należy korzystać z konkretnego materiału, umożliwiając dzieciom wielozmysłowe poznawanie otaczającej rzeczywistości, gdyż tylko takie nauczanie może przynieść zamierzony efekt.

Rozpoczęcie nauki języka drugiego w przedszkolu, znajduje swoje uzasadnienie w konsensusie naukowym i poza naukowym – w twierdzeniu, że w wieku przedszkolnym i we wczesnym wieku szkolnym języki obce są przyswajane w odpowiednich warunkach łatwiej,

[1] por. M. Kielar-Turska, 2012, *Rozwój sprawności językowych i komunikacyjnych,* s. 23.
[2] J.S. Turner i D.B. Helms, 1999, *Rozwój człowieka,* s. 225.

szybciej i skuteczniej niż w wieku późniejszym[3]. Oznacza to, że nauczanie języka w tak wczesnym wieku powinno odbywać się wedle zasad naturalnej akwizycji języka pierwszego – nauczanie języka drugiego w przedszkolu jest raczej nauczaniem treści poprzez język drugi, a nie nauczaniem gramatyki i słownictwa[4].

Program nauczania języka niemieckiego jako języka sąsiada w przedszkolu nawiązuje do kanadyjskiej koncepcji wczesnej immersji częściowej (*early partial immersion*)[5], która zakłada, że język drugi (tu: język niemiecki jako język sąsiada) pełni obok języka ojczystego dzieci (języka większości społecznej danego regionu lub kraju – tu: języka polskiego) funkcję środka komunikacji i rozwoju wiedzy i umiejętności dzieci w przedszkolu. Programu nauczania języka niemieckiego jako języka sąsiada nie należy utożsamiać z tradycyjnymi formami wczesnego nauczania języków obcych. Według programu nauczania języka niemieckiego jako języka sąsiada w przedszkolu nie odbywa się formalna nauka języka niemieckiego jako obcego, tj. nie ustala się danego pensum zagadnień gramatycznych, czy leksykalnych do opanowania czynnego lub/i biernego podczas realizacji programu. W świetle założeń programu wczesne nauczanie języka drugiego ma charakter „spotkania z tym językiem", tj. dzieci są „zanurzane" w tym języku podczas zajęć przedszkolnych.

Przesłanki do promowania nauczania języków metodą immersji w przedszkolach regionu nadgranicznego dostarczają wyniki badań empirycznych przeprowadzonych zarówno na świecie, jak i w Polsce. Badania te pokazują, że dzieci uczęszczające do przedszkoli immersyjnych rozwijają umiejętności receptywne zarówno w obrębie słownictwa, jak i gramatyki[6]. Kersten i in.[7] udowodnili, że niektóre struktury gramatyczne dzieci zaczynają rozumieć już po półrocznym pobycie w przedszkolu. Pierwsze produkcje językowe pojawiają się nawet po trzech miesiącach pobytu w placówce. Są to jednak reprodukowane proste wyrażenia częstego użycia jak: *podaj mi mleko*[8]. Badania pokazują[9], że intensywność

[3] por. E. Lang, 2014, *Teoria i praktyka nauczania języków obcych w szkole podstawowej. Lingwistyczne i dydaktyczne podstawy koncepcji programu nauczania języka angielskiego i francuskiego w klasach I-IV*, s. 47-67.

[4] ibidem, s. 48.

[5] W.E. Lambert i R.G. Tucker, 1972, *Bilingual Education of Children. The St. Lambert Experiment*; F. Genesee, 1987, *Learning through Two Languages. Studies of Immersion and Bilingual Education*.

[6] A. Häckel, 2013, *Bilinguale Kita-Einrichtungen. Untersuchungen zur sprachlichen Entwicklung deutsch-englische bilingual betreuter Kita-Kinder*.

[7] K. Kersten, A. Rohde, Ch. Schelletter, Steinlein A. K, 2010, *Bilingual Preschools, Volume 1 Learning and Development.*

[8] T. Piske, 2007, *Wichtig ist nicht nur ein früher Beginn: Zum Erlernen von Frühsprachen am Kindertageseinrichtungen und Grundschulen.*

[9] A. Steinlein, 2009, *Picture Pointing Lexikon Online-Test als Messinstrument rezeptiver Sprachkompetenzen im Vorschulalter*; A. Rohde, 2010, *Receptive L2 Lexical Knowledge in Bilingual Preschool Children;* A, Häckel 2013, op. cit.

kontaktu z językiem drugim ma istotny wpływ na poziom kompetencji językowej dzieci, ale także dzieci, które uczą się w placówkach o mniejszej intensywności kontaktu z L2, osiągają sukcesy językowe.

Na gruncie polskim rozwój sprawności receptywnych u dzieci uczęszczających do przedszkoli immersyjnych potwierdziły badania Bielickiej[10], Jaraczewskiej[11] i Olpińskiej[12]. Bielicka wykazała ponadto rozwój kompetencji gramatycznej także w zakresie produkcji językowej – wykazała, że niektóre dzieci uczęszczające do przedszkola immersyjnego zaczynają budować poprawne zdania w L2. Badania pokazują jednak także to, że proces nabywania języka w przedszkolach immersyjnych jest procesem bardzo zindywidualizowanym[13].

Proponowany program nauczania odpowiada założeniom Podstawy programowej wychowania przedszkolnego […] (Rozp. MEN z dnia 14 lutego 2017 r., Dz. U. 2017 poz. 356), w myśl której „celem wychowania przedszkolnego jest wsparcie całościowego rozwoju dziecka. Wsparcie to realizowane jest przez proces opieki, wychowania i nauczania – uczenia się, co umożliwia dziecku odkrywanie własnych możliwości, sensu działania oraz gromadzenie doświadczeń na drodze prowadzącej do prawdy, dobra i piękna. W efekcie takiego wsparcia dziecko osiąga dojrzałość do podjęcia nauki na pierwszym etapie edukacji". Program jest także zgodny z zaleceniami Komisji Europejskiej promującymi wczesny początek nauczania języków obcych w krajach Unii Europejskiej (por. rozdz. 3.).

Niniejszy program obejmuje cały etap edukacji przedszkolnej bez podziału na poszczególne grupy wiekowe. Wychowawcom pozostawiona jest pełna swoboda w realizacji materiału nauczania i doborze materiałów dydaktycznych. Program uwzględnia zakres kompetencji komunikacyjnej w języku niemieckim (zob. rozdz. 7.) przewidywany na koniec etapu edukacji przedszkolnej.

[10] M. Bielicka, 2017a. *Efektywność nauczania języka niemieckiego na poziomie przedszkolnym i wczesnoszkolnym w dwujęzycznych placówkach edukacyjnych w Polsce*.

[11] A. Jaraczewska, 2014, *Aus der Praxis eines zweisprachigen Kindergartens*.

[12] M. Olpińska, 2006, *Untersuchungsbericht. Leistungen von Kindern in der bilingualen Gruppe im Kindergarten Nr. 4 in Olesno*.

[13] M. Bielicka, 2017a , op. cit.; M. Bielicka, 2017b. *Zróżnicowanie wyników testu na rozumienie zjawisk gramatycznych jako wskaźnik zindywidualizowanych procesów nabywania języka drugiego w grupie dzieci przedszkolnych i wczesnoszkolnych*; A. Steinlein, 2009, op. cit.

2.2.Adresaci programu

Adresatami programu są dzieci w wieku 3-6 lat uczęszczające do przedszkola. Program kierowany jest do wszystkich placówek przedszkolnych, ze szczególnym uwzględnieniem przedszkoli z rejonów przygranicznych.

2.3. Warunki powodzenia programu

Program nauczania języka niemieckiego jako języka sąsiada w przedszkolu opiera się na założeniu, że okres przedszkolny stanowi okres szczególnej wrażliwości językowej w życiu człowieka, czas intensywnej nauki języka ojczystego (pierwszego), w którym rozwijający się mózg dziecka „nastawiony" jest na zrekonstruowanie systemu językowego. Jest to także czas, w którym kolejny język może się bardzo dobrze rozwijać. W tym okresie dzieci, ucząc się drugiego języka, mogą korzystać ze swoich wrodzonych „zdolności uczenia się języka"[14], które pozwalają im tak skutecznie opanować ich język pierwszy. Dlatego dzieci, których pierwszy kontakt z drugim językiem następuje w tym okresie życia, mogą w sprzyjających warunkach z łatwością osiągnąć w wieku późniejszym to, co u dorosłych wiąże się z podjęciem ogromnego wysiłku – bardzo wysoki poziom kompetencji tego języka, poziom dwujęzyczności funkcjonalnej, a nawet poziom zrównoważonej kompetencji w obu językach. Liczne badania naukowe[15] wskazują na to, iż z reguły tylko dzieci w wieku przed- i wczesnoszkolnym są w stanie rozwinąć pełną kompetencję w zakresie wymowy języka drugiego i używać tego języka płynnie i bez obcego akcentu – w sposób, jaki charakteryzuje użycie tego języka przez jego mówców rodowitych. Badania pokazują ponadto przewagę dzieci nad starszymi uczącymi się języka obcego także w dziedzinie rozumienia ze słuchu, składni i morfologii. Dodatkowo wczesny kontakt z drugim językiem może mieć bardzo pozytywne skutki także w innych sferach dziecięcego rozwoju.

Po pierwsze, wczesny intensywny kontakt z drugim językiem w sytuacji, w której dzieci w wieku przedszkolnym lub wczesnoszkolnym w swoim kraju ojczystym rozpoczynają naukę tego języka, bardzo korzystnie wpływa na rozwój ich pierwszego języka[16].

[14] por. H. Wode 2000, *Mehrsprachigkeit durch bilinguale Kindergärten* lub: 2004, *Frühes (Fremd)Sprachen lernen. Englisch ab Kita und Grundschule: Warum? Wie? Was bringt es?*

[15] szczegółowy przegląd badań w: M. Olpińska-Szkiełko, 2013, *Bilinguale Kindererziehung: Ein Konzept für den polnischen Kindergarten* lub *Wychowanie dwujęzyczne w przedszkolu*.

[16] M. Forns-Santana i J. Gomez-Benito, 1994, *The Cognitive, Linguistic and Adaptive Development and Academic Achievement of Pre-School Children within the Catalan Immersion Programme*, s. 101 oraz M. Swain i S. Lapkin, 1991, *Additive Bilingualism and French Immersion education: The Roles of Language Proficiency an Literacy*, s. 205.

Po drugie, wczesny intensywny kontakt dziecka z językiem drugim wpływa pozytywnie także na jego rozwój poznawczy, rozwój myślenia dziecka. Badania naukowe wskazują na to, iż osoby, dla których nie jeden, lecz dwa języki stają się narzędziem poznania świata, rozwijają bardziej wielostronną i złożoną strukturę inteligencji, charakteryzują się „elastycznością poznawczą" i kreatywnością myślenia[17].

Po trzecie, wczesny intensywny kontakt z drugim językiem stwarza dobre podstawy nabywania w przyszłości kolejnych języków obcych. „Wszyscy, którzy oprócz swojego języka ojczystego nauczyli się drugiego języka, rozwinęli *kompetencję uczenia się* języków. Powstaje ona przede wszystkim dzięki kompleksowym, dynamicznym zależnościom między sprawnościami językowymi w języku ojczystym a doświadczeniami z językiem drugim, i ułatwia nabywanie trzeciego języka"[18].

Aby jednak zapewnić sukces programu nauczania języka niemieckiego jako języka sąsiada w przedszkolu, muszą zostać spełnione określone warunki:

- Kontakt z językiem niemieckim w przedszkolu powinien być możliwie intensywny – należy dążyć do jak największego udziału tego języka we wszystkich sytuacjach komunikacyjnych w przedszkolu, nie tylko podczas zajęć dydaktycznych, których czas jest ograniczony[19], ale także podczas wykonywania czynności rutynowych, porządkowych, czy podczas zabawy (czyli zarówno podczas tzw. zajęć kierowanych, jak i niekierowanych, por. Rozp. MEN z dn. 14 lutego 2017 r. w sprawie podstawy programowej […], Dz. U. 2017 poz. 356, s. 8).
- Kontakt z językiem niemieckim powinien być długi i nieprzerwany – należy zapewnić kontynuację nauczania tego języka jako języka sąsiada na wszystkich etapach edukacyjnych – w szkole podstawowej i w szkołach ponadpodstawowych.
- Wszyscy uczestnicy programu: wychowawcy, dzieci, dyrekcja przedszkola i rodzice powinni znać, rozumieć i akceptować zasady programu wczesnego nauczania języka niemieckiego jako języka sąsiada i się do nich stosować.
- Realizacja programu wymaga od nauczyciela odpowiedniego przygotowania metodyczno-merytorycznego. Wychowawcy biorący udział w programie powinni

[17] por. W.E. Lambert, 1977, *The Effects of Bilingualism on the Individual: Cognitive and Sociocultural Consequences*.

[18] por. E. Lang, 2014, s. 48.

[19] Należy pamiętać, że wedle Rozp. MEN z dnia 17 marca 2017 r. w sprawie szczegółowej organizacji publicznych szkół i publicznych przedszkoli (Dz.U. 2017 poz. 649) czas prowadzonych w przedszkolu zajęć dydaktycznych powinien być dostosowany do możliwości rozwojowych dzieci, tj. czas prowadzonych w przedszkolu zajęć językowych powinien wynosić: z dziećmi w wieku 3–4 lat – około 15 minut; z dziećmi w wieku 5–6 lat – około 30 minut.

legitymować się odpowiednimi kwalifikacjami (określonymi w przepisach w sprawie szczegółowych kwalifikacji wymaganych od nauczycieli – Rozp. MEN z 1 sierpnia 2017 r., Dz. U. 2017 poz. 1575): kompetencją pedagogiczną uprawniającą do prowadzenia zajęć w grupach przedszkolnych, kompetencją w zakresie języka polskiego, umożliwiającą rozumienie dzieci zwracających się do nich w swoim języku ojczystym, oraz kompetencją w zakresie języka niemieckiego umożliwiającą swobodne komunikowanie się i profesjonalne prowadzenie zajęć dydaktycznych w tym języku. Kompetencja w dziedzinie pedagogiki przedszkolnej jest niezwykle ważna dlatego, aby wychowawcy umieli sprostać wymaganiom instytucji przedszkola dotyczącym wspomagania poznawczego, fizycznego, emocjonalnego i społecznego rozwoju wychowanków. Bez kompetencji wychowawców w zakresie drugiego języka nie może być mowy o osiągnięciu specyficznych celów językowych programu. Dzięki kompetencji w zakresie języka ojczystego dzieci zapewnione jest z jednej strony uznanie jego wartości i prestiżu jako języka danej społeczności oraz wspomaganie rozwoju kompetencji dzieci w tym języku, zaś z drugiej strony nie jest zagrożone poczucie bezpieczeństwa dzieci, ponieważ ich wypowiedzi kierowane do wychowawców, szczególnie w początkowej fazie projektu, są rozumiane przez wychowawców. Kompetencja dydaktyczno-metodyczna jest ważna, ponieważ wychowawcy w przedszkolu dwujęzycznym muszą sobie zdawać sprawę, iż mają do czynienia z osobami przyswajającymi drugi język i odpowiednio do tego działać. Ponadto nauczyciel pracujący z dziećmi w wieku przedszkolnym powinien posiadać wiedzę z zakresu psychologii rozwojowej. Wiedza z tego obszaru jest niezbędna do tego, by nauka języka drugiego w przedszkolu była nie tylko ciekawa i atrakcyjna, ale przede wszystkim dostosowana do możliwości i poziomu rozwoju dzieci. Bardzo ważne w rozwoju dzieci jest to, że uczą się przez naśladownictwo. Dlatego osoby oddziałujące na wychowanie i edukację dziecięcą powinny posiadać wysokie kompetencje językowe i mówić językiem pięknym, płynnym, barwnym, z interesującą, łatwą do zauważenia swobodą i wyrazistością, w sposób dostosowany do poziomu młodego odbiorcy.

- Dla zapewnienia ciągłości i skuteczności pracy dydaktycznej, wychowawczej i opiekuńczej jest wskazane, aby zajęcia języka niemieckiego jako języka sąsiada prowadził ten sam nauczyciel, który opiekuje się danym oddziałem do czasu zakończenia korzystania z wychowania przedszkolnego przez dzieci tego oddziału. W przypadku, kiedy jest to niemożliwe, nauczyciel języka niemieckiego i wychowawca danego oddziału przedszkolnego powinni przez cały czas korzystania przez dzieci z wychowania przedszkolnego w tym oddziale stale i ściśle współpracować ze sobą we wszystkich kwestiach dotyczących realizacji programu.

- W celu realizacji programu warto zorganizować salę zajęć tak, by umożliwiała jego wdrożenie. Sala powinna być przestronna z kącikami tematycznymi, gazetkami ściennymi, z dostępem do sprzętu elektronicznego: wyposażona w laptop, ekran i projektor.

Ponieważ programy wczesnej nauki języków obcych, w tym program nauczania języka niemieckiego jako języka sąsiada, należą wciąż do „eksperymentalnych" form edukacyjnych, co wiąże się z brakiem odpowiednich programów kształcenia i doskonalenia nauczycieli, brakiem odpowiednich materiałów dydaktycznych, szczegółowych planów nauczania w języku drugim itp., wychowawcy biorący udział w programie muszą zdawać sobie sprawę z tego, że podejmują trudne wyzwanie, które wymaga od nich pewnych nakładów pracy. Na nich spoczywa ciężar:

- ukształtowania szczegółowego planu zajęć dydaktycznych w grupie przedszkolnej,
- wyboru treści realizowanych w języku polskim i języku niemieckim,
- wyboru materiału językowego niezbędnego do realizacji treści w języku niemieckim,
- wyboru lub tworzenia odpowiednich materiałów dydaktycznych,
- wyboru odpowiednich form pracy dydaktycznej,
- obserwacji osiągnięć dzieci,
- doskonalenia własnej kompetencji językowej w zakresie języka niemieckiego,
- doskonalenia swojej kompetencji dydaktycznej w zakresie problematyki wczesnego nauczania języków obcych.

3. Cele programu

3.1. Cele poznawcze

Cele poznawcze programu są w pełni zgodne z ogólno-wychowawczymi celami nauczania określonymi w Podstawie programowej wychowania przedszkolnego (Rozporządzenie MEN z dn. 14 lutego 2017 r., Dz. U. 2017 poz. 356). Dodatkowe cele poznawcze realizowane dzięki zastosowaniu języka niemieckiego jako języka komunikacji i narzędzia rozwoju poznawczego w przedszkolu są zgodne z zaleceniami Komisji Europejskiej dotyczącymi rozwoju europejskiego „społeczeństwa wiedzy"[20]. Do najważniejszych celów poznawczych programu należy:

- stwarzanie dzieciom jak najlepszych możliwości ogólnego rozwoju poznawczego,

[20] *Promoting language learning and linguistic diversity*, 2004.

- rozwój strategii uczenia się przez całe życie (*lifelong learning*), w tym także uczenia się języków obcych (*lifelong language learning),*
- stworzenie podstaw rozwoju wszechstronnej wiedzy o sobie, swoim środowisku i świecie,
- rozbudzenie zainteresowania nauką, w tym także nauką języków,
- rozwijanie wewnętrznej motywacji do nauki, w tym do nauki języka niemieckiego,
- umożliwienie rozwoju wiedzy odpowiedniej dla etapu edukacji przedszkolnej, umożliwiającej podjęcie nauki w szkole podstawowej,
- stworzenie podstaw rozwoju krytycznego, logicznego i twórczego myślenia oraz umiejętności rozwiązywania problemów i rozbudzenie wiary we własne możliwości.

3.2. Cele społeczne

Cele społeczne programu są ściśle związane z celami poznawczymi. Życie w integrującej się Europie wymaga od jej obywateli akceptacji i przystosowania się do wielojęzyczności i różnorodności kulturowej. W regionach przygranicznych znaczenie poznawania i rozumienia języka i kultury sąsiada odgrywa szczególnie ważną rolę – jest kluczem do porozumienia się w regionie. Dlatego do najważniejszych zadań przedszkola należy:

- kształtowanie osobowości i tożsamości dzieci,
- rozwijanie wiedzy o najbliższym otoczeniu dzieci, ich mieście, regionie, kraju, a także regionie i kraju sąsiada,
- rozbudzanie szacunku i tolerancji dla innych kultur, odmiennych tradycji, systemów wartości i obyczajów,
- rozwój umiejętności współpracy w grupie, postawy dialogu i wspólnego rozwiązywania problemów, kształtowanie postaw wzajemnego zrozumienia i otwartości wobec innych ludzi,
- umożliwienie dzieciom odnalezienia swojego miejsca w społeczeństwie wielokulturowym.

3.3. Cele językowe

Cele językowe zajmują w programie szczególnie ważne miejsce. Zadaniem przedszkola, a później szkoły, jest przygotowanie uczniów do życia w wielojęzycznej i zróżnicowanej kulturowo Europie i w świecie. Znajomość języków obcych jest dla osiągnięcia tego celu niezbędna. Nadrzędnym celem językowym *Programu nauczania języka sąsiada od*

przedszkola do zakończenia edukacji jest rozwój kompetencji komunikacyjnej uczniów na poziomie dwujęzyczności funkcjonalnej, tzn. zdolności posługiwania się zarówno językiem polskim, jak i językiem niemieckim w życiu zawodowym i osobistym. Proces rozwoju językowego jest jednakże procesem długotrwałym, zatem na etapie edukacji przedszkolnej mogą zostać jedynie stworzone podstawy rozwoju kompetencji dwujęzycznej, której poziom funkcjonalny uczniowie mogą osiągnąć pod warunkiem kontynuacji programu na wszystkich etapach edukacyjnych. Dalszym celem programu nauczania języka niemieckiego jako języka sąsiada na etapie przedszkolnym jest stworzenie podstaw nabywania kolejnych języków obcych w myśl zaleceń Komisji Europejskiej, które zakładają, iż każdy obywatel Unii Europejskiej powinien znać co najmniej trzy języki: swój język ojczysty oraz dwa inne języki europejskie[21].

Cele językowe na etapie edukacji przedszkolnej to przede wszystkim:

- rozwój kompetencji języka polskiego,
- akceptacja przez dzieci języka niemieckiego jako instrumentu komunikacji i interakcji w przedszkolu,
- wyrównanie indywidualnych różnic językowych dzieci (w języku polskim i niemieckim),
- rozwój kompetencji językowej na poziomie pozwalającym na aktywne uczestniczenie w zajęciach dydaktycznych, grach i zabawach prowadzonych w języku niemieckim,
- rozwój kompetencji komunikacyjnej w sensie rozumienia treści nauczania, w tym piosenek, rymów, baśni i opowieści (w języku polskim i niemieckim),
- rozwój kompetencji komunikacyjnej w sensie wyrażania „swojego rozumienia świata, zjawisk i rzeczy", swoich potrzeb i emocji (w sposób werbalny i niewerbalny, w języku polskim i w języku niemieckim, z zastrzeżeniem por. rozdz. 7),
- rozwój kompetencji pragmatycznej w sensie umiejętności używania języka odpowiednio do sytuacji komunikacyjnej,
- rozwój kompetencji interkulturowej,
- rozwój strategii uczenia się języków.

Program zakłada, że w przedszkolu nie odbywa się formalna nauka języka niemieckiego. Rozwój kompetencji w zakresie tego języka, który jest – obok języka ojczystego dzieci – narzędziem komunikacji i interakcji w przedszkolu, jest niejako „produktem ubocznym"

[21] *Promoting language learning and linguistic diversity*, 2004.

rozwoju poznawczego i społecznego dzieci. W tym procesie należy zwrócić uwagę na następujące aspekty:

- w początkowej fazie nauczania języka niemieckiego jako języka sąsiada należy rozwijać szczególnie sprawności rozumienia ze słuchu – poprzez intensywne słuchanie dzieci uczą się rozpoznawać i rozumieć jednostki leksykalne na podstawie kontekstu językowego i sytuacyjnego,
- rozwój sprawności rozumienia ze słuchu odbywa się dzięki percepcji i przetwarzaniu informacji językowej w zrozumiałych dla dzieci sytuacjach komunikacyjnych oraz dzięki wielokrotnym powtórzeniom istotnych słów, wyrażeń i treści,
- częste, intensywne słuchanie wpływa pozytywnie także na rozwój wymowy, intonacji, rytmu i melodii języka – dlatego rozwój sprawności rozumienia ze słuchu stanowi podstawę rozwoju sprawności mówienia w późniejszym okresie nauki – początkowo mówienia naśladowczego (reproduktywnego), a potem mówienia produktywnego (kreatywnego – sprawność ta rozwija się tym szybciej i lepiej, im bardziej intensywny jest kontakt dziecka z drugim językiem, por. rozdz. 7),
- rozwój sprawności czytania i pisania w zasadzie nie ma miejsca w przedszkolu, niemniej jednak w starszych grupach mogą być podejmowane pierwsze próby czytelnicze i pisarskie, w zależności od chęci i możliwości dzieci oraz wymogów szkoły podstawowej (np. rozpoznawanie i nazywanie liter, globalne odczytywanie prostych wyrazów, przygotowanie do nauki pisania poprzez odtwarzanie motywów graficznych, samodzielne rysowanie, prawidłowe posługiwanie się nożyczkami, narzędziami kreślarskimi itd.),
- rozwój sprawności czytania (jeśli ma miejsce) polega przede wszystkim na rozwoju umiejętności rozpoznawania graficznej formy znanych dziecku słów i wyrażeń. Umiejętności te stanowią podstawę rozwijania strategii samodzielnego rekonstruowania treści tekstów pisanych – rozumienia jednostek leksykalnych na podstawie kontekstu, odnajdywania najważniejszych informacji w tekście itp. na późniejszych etapach edukacyjnych. Natomiast nauka pisania w języku drugim (jeśli ma miejsce) polega na podejmowaniu prób przepisywania, grupowania, czy przyporządkowywania znanych słów i wyrażeń, dzięki czemu dzieci zaznajamiają się z zasadami ortografii, które ułatwią im rozwój sprawności pisania na dalszych etapach edukacji.

Szczegółowe cele językowe w zakresie rozwoju poszczególnych sprawności językowych:

Słuchanie

Opis sprawności	**Cały etap edukacyjny, bez podziału na grupy wiekowe**
Rozumienie poznanych słów i zwrotów dotyczących wybranego obszaru tematycznego	x
Rozumienie poleceń wychowawców dotyczących ogólnych zasad porządkowych obowiązujących w przedszkolu (i odpowiednie reagowanie na nie)	x
Rozumienie poleceń i instrukcji wychowawców dotyczących gier, zabaw i zajęć dydaktycznych w przedszkolu (i odpowiednie reagowanie na nie)	x
Rozumienie poznanych wierszyków, piosenek, wyliczanek itp.	x
Rozumienie opowiadań, historyjek, bajek itp., opowiadanych przez wychowawców lub nagranych na kasetę lub płytę (po kilkakrotnych wysłuchaniu)	x
Rozumienie wypowiedzi wychowawców dotyczących treści zajęć dydaktycznych	x

Mówienie

Opis sprawności	**Cały etap edukacyjny, bez podziału na grupy wiekowe**
Powtarzanie poznanych słów i zwrotów dotyczących wybranego obszaru tematycznego	x
Powtarzanie z pamięci poznanych wierszy, piosenek, wyliczanek, odgrywanie scenek itp.	x
Naśladowanie poprawnej wymowy i intonacji języka niemieckiego (w powtarzanych z pamięci wypowiedziach w języku niemieckim, wierszykach, wyliczankach itd.)	x
Udzielanie krótkich odpowiedzi na pytania i polecenia wychowawcy (jeśli sytuacja wymaga reakcji werbalnej)	x
Używanie często powtarzanych wyrażeń językowych, które towarzyszą codziennym sytuacjom w przedszkolu: np.	x

powitanie, pożegnanie, dziękowanie, przepraszanie itp.	
Przedstawianie się i opowiadanie o sobie	(x)
Wyrażanie własnych opinii, odczuć i potrzeb	(x)
Spontaniczne tworzenie wypowiedzi dotyczących treści zajęć dydaktycznych, gier i zabaw oraz sytuacji codziennych w przedszkolu	(x)
Zwracanie się do wychowawcy w języku niemieckim	(x)

Czytanie i pisanie

Opis sprawności	**Cały etap edukacyjny, bez podziału na grupy wiekowe**
Pierwsze próby czytelnicze i pisarskie: rozpoznawanie liter, wyrazów, dopasowywanie znanych słów do obrazków, próby odwzorowywania liter, wyrazów itp.	(x)

(x) oznacza, że dany cel językowy nie musi być osiągnięty na etapie edukacji przedszkolnej, lecz dopiero później – w szkole. Zależy to od intensywności i rodzaju kontaktu dzieci z językiem niemieckim w przedszkolu: im intensywniejszy i bardziej zróżnicowany będzie ten kontakt, tym bardziej prawdopodobne jest osiągnięcie założonych celów językowych, szczególnie w zakresie sprawności produktywnych (mówienia) – więcej o tym – zob. rozdz. 7.

4. Treści nauczania

Treści nauczania w programie nauczania języka niemieckiego jako języka sąsiada nie różnią się od treści nauczania realizowanych w przedszkolu zgodnie z odnośnymi aktami prawnymi. Język niemiecki może, a nawet powinien, być zastosowany w przedszkolu realizującym program nauczania języka niemieckiego jako języka sąsiada w każdej dziedzinie codzienności przedszkolnej, np. podczas wykonywania czynności samoobsługowych (jedzenie, wychodzenie na spacer, mycie rąk itp.), zabaw ruchowych, czy wychowania matematyczno-przyrodniczego i muzycznego (tzw. zajęcia kierowane i niekierowane, por. rozdz. 2.3.):

Rutynowe sytuacje komunikacyjne w przedszkolu	**Przykładowe wyrażenia językowe**

powitanie, pożegnanie, formy zwracania się do wychowawców i dzieci, itp.	*Guten Morgen, Hallo, Guten Tag, ... Auf Wiedersehen, Bis morgen, Tschüss, ... bitte, danke, Entschuldigung, Gesundheit! .... kann ich ...?, darf ich ...?, ..., Guten Appetit!, ... bitte gib mir...*
zachowanie porządku w przedszkolu	*Wir essen jetzt, Hände waschen, spazieren gehen, sich warm anziehen, Handschuhe, Mützen nicht vergessen, mitnehmen, Schuhe abtreten, ..., Ruhe, nicht rennen bitte, du solltest nicht rennen, das ist gefährlich, du könntest dich verletzen; nicht schreien bitte, wir schreien nicht; das geht (nicht), das ist (nicht) in Ordnung, das kann man (nicht) tun/machen, aufräumen, ruhig sein, warten, ...leise, laut, man darf die anderen nicht stören; was sagt man dazu: danke, bitte, Entschuldigung usw.*
przygotowanie pomocy i przyborów potrzebnych do zajęć dydaktycznych w przedszkolu	*Wo sind die Stifte? Holt jetzt bitte die Stühle/Stifte, wir brauchen buntes Papier, ..., hier ist die Schere, zieht euch die Schürzen an! ...Setzt euch an den Tisch, ...*
typowe zabawy i inne czynności w przedszkolu	*Wir werden jetzt ein Lied singen, wir spielen jetzt, wir malen ein Bild, ..., gut gemacht, das ist gut/schön, das hast du gut/schön gemacht, ... der Kreis, aufstehen, laufen, sitzen, klatschen, basteln, aufkleben, ausschneiden, ... Arme hoch, ...*
Zajęcia integrujące czynności językowe i niejęzykowe	
wychowanie fizyczne, gry i zabawy ruchowe	*Bewegungsspiele, Sportaktivitäten, Tanz, ...*
wychowanie muzyczne	*Lieder singen, tanzen, rhythmische Spiele, Musikinstrumente kennen lernen, Musik machen, spielen, ...*
wychowanie artystyczne/estetyczne	*Formen und Farben, Bilder malen, kolorieren, ausschneiden, aufkleben, ...* *Theater spielen, Pantomime, ...*
wychowanie matematyczno-przyrodnicze	*Zahlen bis 5/10, Formen und Farben: Kreis, Quadrat, Rechteck, Dreieck, groß, klein, rund,*

	rot, gelb, blau,..., Natur, Wetter, Jahreszeiten, Tiere und Pflanzen, ...

O tym, które treści nauczania są realizowane w języku polskim, a które w języku niemieckim, decydują wychowawcy. Należy przy tym zwrócić uwagę na to, aby treści realizowane w języku polskim nie były powtarzane na zajęciach prowadzonych w języku niemieckim i odwrotnie, ale aby były one komplementarne. Tematy realizowane w języku polskim lub niemieckim mogą być ustalane z wyprzedzeniem, tzn. na początku roku szkolnego lub semestru, albo też na bieżąco w zależności od potrzeb i zainteresowań dzieci (planowanie otwarte). W planowaniu treści nauczania należy uwzględnić zasadę spiralnego układu materiału (por. rozdz. 5.). Należy też wziąć pod uwagę to, że im więcej treści nauczania będzie realizowanych w języku niemieckim, tzn. im intensywniejszy będzie kontakt dzieci z tym językiem i im bogatsza i bardziej różnorodna oferta językowa w tym języku, tym lepszych efektów nauczania, szczególnie w zakresie rozwoju sprawności produktywnych (mówienia) należy się spodziewać.

W ramach programu nauczania języka niemieckiego jako języka sąsiada w przedszkolu nie odbywa się formalna nauka języka niemieckiego, dlatego nie ustala się oddzielnych treści językowych (przede wszystkim struktur gramatycznych), które należy wprowadzić na tym etapie. Wprowadzane treści językowe – głównie słownictwo tematyczne i wyrażenia rutynowe dotyczące organizacji rzeczywistości przedszkolnej – są ściśle skorelowane z celami wychowawczo-dydaktycznymi. Dla etapu edukacji przedszkolnej charakterystyczne jest to, że dzieci w dużo większym stopniu rozwijają sprawności receptywne, aniżeli sprawności produktywne w zakresie języka niemieckiego. Znaczną cześć wyrażeń językowych dzieci powinny więc opanować receptywnie (rozumieć prezentowane treści, rozumieć i wypełniać polecenia nauczyciela), natomiast tylko niektóre z nich – produktywnie (używać ich podczas zajęć w przedszkolu).

Przykłady integracji treści językowych i niejęzykowych:

Rodzaj zajęć	**Temat: Kolory**
Wychowanie matematyczno-przyrodnicze	pierwsze zasady ruchu drogowego: przechodzenie przez ulicę na pasach, przechodzenie na zielonym świetle, czekanie na czerwonym i żółtym świetle; prezentacja wybranych zawodów i ich cech charakterystycznych, np. ubioru, akcesoriów itp.

Wychowanie fizyczne	zabawa ruchowa: „*Die Farbe sagt mir, was ich machen sollte":* dzieci reagują, wykonując daną czynność, na polecenia związane z kolorami: np. „*Die Kinder in weißen T-Shirts setzen sich, die Kinder in blauen Hosen hüpfen* itd. zabawa z przejmowaniem ról: jedno dziecko wciela się w rolę policjanta regulującego ruch drogowy, pozostałe dzieci reagują na pokazywane przez „policjanta" światła i gwizdek
Wychowanie artystyczne	praca plastyczna: malowanie tęczy, wystawa prac dzieci
Wychowanie muzyczne	piosenka „*Grün, grün, grün sind alle meine Kleider..."*
Rozwój sprawności językowych	nazwy kolorów, rymowanka „*Bei ROT musst du stehen, bei GRÜN darfst du gehen"*, nazwy wybranych zawodów: *Polizist, Matrose, Schornsteinfeger, Bäcker, Jäger, Maler* itp., nazwy przyborów do malowania: *Farben, Pinsel, Wasser* itp., nazwy czynności związanych z pracą plastyczną, nazwy części garderoby, nazwy charakterystycznych obiektów reprezentujących kolory: np. *Regenbogen, Gras, Ampel, Zebrastreifen* itd., sformułowanie pierwszych zasad ruchu drogowego (przechodzenie przez ulicę – w języku polskim lub niemieckim), rozumienie poleceń i wyjaśnień związanych z poszczególnymi zabawami i zadaniami

Rodzaj zajęć	**Temat: Owoce i warzywa**
Wychowanie matematyczno-przyrodnicze	obserwowanie zmian w przyrodzie na jesieni, rozpoznawanie drzew owocowych, urządzanie kącika przyrody „skarby jesieni", rozpoznawanie wyglądu i smaku owoców i warzyw, respektowanie zaleceń i zakazów: mycie rąk i owoców przed przygotowaniem kompotu, zakaz spożywania nieznanych owoców
Wychowanie fizyczne	zabawa ruchowa: „*W sadzie"* i „*Jestem Jesień z pełnym koszem",* spacer do ogródków działkowych w celu obserwacji przyrody zabawa „ciepło-zimno": dzieci ukrywają owoce i warzywa, inne dzieci je znajdują – dzięki wskazówkom „ciepło-zimno" i użycia nazw owoców i warzyw

Wychowanie artystyczno-techniczne	praca plastyczna: owocowe wycinanki, przygotowanie kompotu owocowego, wykonanie z warzyw kukiełek do przedstawienia „*Na straganie”*
Wychowanie muzyczne	piosenka „*Wer mag die Tomaten“,* ćwiczenia rytmiczne
Rozwój sprawności poznawczych i społecznych	gra *„Memory*” – poszukiwanie par owoców i warzyw, planowanie czynności i podział prac (przy przygotowaniu kompotu owocowego)
Rozwój sprawności języka polskiego	wiersz J. Brzechwy „*Na straganie*”, przedstawienie z podziałem na role na podstawie wiersza, doskonalenie słuchu fonematycznego – dzielenie wyrazów na sylaby
Rozwój sprawności języka niemieckiego	nazwy owoców i warzyw, nazwy przyborów do pracy plastycznej: np. *Schere, buntes Papier, Buntstifte* itd., nazwy przyborów potrzebnych do przygotowania kompotu: np. *Topf, Gläser, Kanne, Zucker, Löffel* itd., nazwy czynności związane z przygotowaniem kompotu i kukiełek do przedstawienia, rozumienie poleceń i wyjaśnień związanych z poszczególnymi zabawami i zadaniami, rozumienie dłuższych wypowiedzi wychowawcy dot. tematu zajęć – zmian zachodzących w przyrodzie jesienią

Rodzaj zajęć	**Temat: Zwierzęta egzotyczne**
Wychowanie matematyczno-przyrodnicze	poznawanie naturalnego środowiska życia zwierząt egzotycznych dzięki oglądaniu książek o zwierzętach, encyklopedii, atlasów, np. „*Tiere der Welt*” itp. i słuchaniu opowiadania wychowawcy
Wychowanie fizyczne	zabawa ruchowa „*Alle Tiere machen es“:* dzieci otrzymują karty z wizerunkami zwierząt (karty się powtarzają) i reagują na polecenia, wykonując daną czynność: np. „*Alle Löwen hüpfen, alle Affen klatschen, alle Tiger brummen* itd.
Wychowanie artystyczno-techniczne	wykonanie zwierząt z plasteliny, wykonanie makiety małego zoo; wykonanie prac plastycznych związanych z opowiadaniem „Elmer” Davida McKee
Wychowanie muzyczne	piosenka „*Wir gehen in den Zoo“* lub/i *„Der Elefant...“* lub inne piosenki; naśladowanie odgłosów zwierząt

Rozwój sprawności poznawczych i społecznych	układanie puzzli z wizerunkami zwierząt, rozwiązywanie zagadek o zwierzętach, gra typu „*Memory*": „*Tierpaare*" – np. poszukiwanie par matka-dziecko lub inne zabawy z wykorzystaniem kart obrazkowych; naśladowanie odgłosów zwierząt
Rozwój sprawności języka polskiego	wiersz J. Brzechwy „Zoo", zagadki o zwierzętach lub inne piosenki, wiersze, opowiadania o zwierzętach
Rozwój sprawności języka niemieckiego	nazwy zwierząt egzotycznych, nazwy zwierząt w zoo, nazwy obiektów w zoo: np. *Käfig, Aquarium* itp., wybrane nazwy geograficzne: np. *Afrika, Asien, Jungel, Regenwald, Steppe, Savanne, Wüste* itd., piosenka „*Wir gehen in den Zoo"* lub/i *„Der Elefant...",* rozumienie poleceń i wyjaśnień związanych z poszczególnymi zabawami i zadaniami, rozumienie dłuższych wypowiedzi wychowawcy dot. tematu zajęć – naturalnych warunków życia zwierząt; opowiadanie „Elmer" Davida McKee (spiralny układ treści – powtórzenie nazw kolorów) lub inne opowiadania, wiersze itp.

Przykładowy rozkład treści nauczania języka niemieckiego dla całego etapu edukacyjnego, bez podziału na grupy wiekowe

Przykładowe tematy	**Zakresy leksykalne**	**Sytuacje i funkcje komunikacyjne, sprawności poznawcze i społeczne**	**Przykładowe wyrażenia językowe**
Ich und meine Familie	członkowie rodziny, miejsce zamieszkania, wiek, dom rodzinny	podawanie swojego nazwiska, wieku, adresu; identyfikowanie członków rodziny, identyfikowanie swojego miejsca zamieszkania	*Mein Name ist..., Ich heiße..., Das ist meine Mama, mein Papa, ich habe eine Schwester, einen Bruder; meine Schwester, mein Bruder heißt ..., Oma, Opa, Tante, Onkel, Cousine, Cousin, ... Das bin ich, Ich bin 3/4/5 Jahre alt, ich wohne in ...,*
Unser	pomieszczenia w	powitanie w przedszkolu,	*Das ist unser*

Kindergarten	przedszkolu, obiekty w przedszkolu, formy grzecznościowe, zabawki i przybory, typowe czynności, polecenia, instrukcje, nakazy, zakazy	poznawanie pomieszczeń w przedszkolu, poznanie pierwszych zasad porządkowych, identyfikacja swojego „znaczka", szafki, miejsca itd., poznanie form aktywności w przedszkolu: zajęcia i zabawy indywidualne i grupowe, wyrażanie chęci do zabawy, pożegnanie	*Kindergarten, die Küche, das Bad; der Garten, das Spielplatz, das ist mein Zeichen, mein Zeichen ist..., Spielsachen, Auto, Puppe, ..., Stuhl, Tisch, Stifte, malen, basteln, singen, tanzen, ..., Was ist das?, Das ist ..., ...Hier kann man...., man darf nicht..., man sollte...., Jetzt spielen wir zusammen..., wer möchte mitspielen?*
Tiere und Pflanzen	rośliny i zwierzęta w najbliższym otoczeniu, zwierzęta domowe, zwierzęta na wsi, w lesie; rośliny i zwierzęta egzotyczne, zwierzęta w zoo, gatunki zagrożone; zmiany w przyrodzie związane z porami roku	poznawanie, nazywanie i opisywanie zwierząt i roślin, naturalnych środowisk życia zwierząt i roślin, korzyści dla człowieka z posiadania i hodowli zwierząt i roślin, poznanie gatunków zagrożonych i problemów ekologicznych; zrozumienie odpowiedzialności człowieka za środowisko	*Das ist ein ... (Hund, Hase, Fuchs, Tiger, Affe, Löwe...); Ich habe zu Hause einen Hund, eine Katze; Meine Katze heißt...; Welche Tiere leben im Zoo?, Im Wald leben ...; groß, klein, hübsch, niedlich, gefährlich...* *Das ist eine .... (Rose, Tulpe, Nelke...); die Blumen sind schön, rot, gelb, blau, rosa, violett,..., sie duften schön..., Die Kuh gibt uns Milch, die Hühner legen Eier...*
Jahreszeiten, Wetter	pory roku, miesiące, dni tygodnia, określenia czasu, zjawiska pogodowe i klimatyczne	poznawanie, nazywanie i opisywanie pór roku, ich cech charakterystycznych, np. typowych zjawisk pogody, czynności itd;	*Herbst, Winter, Frühling, Sommer; Sommerferien, Sonne, Himmel, Wolken, Schnee, kalt, heiß, weiß, grün, blau, ...; Im Winter*

		obserwacja zmian w przyrodzie; poznanie i opisywanie klimatu; określanie czasu; wyrażanie preferencji w związku z pogodą i porami roku; podział roku zgodnie z porami roku	*ist es kalt, Im Sommer ist es warm, Das Wetter ist schön, schlecht; Ich mag Herbst, Meine Lieblingsjahreszeit ist Frühling, Im Sommer gibt es Eiscreme „... Im Herbst gibt es Kastanien, ..., Schlitten, Schneeball, Eis, ...*
Direkte Umgebung, meine ersten Verkehrsregeln	moje miejsce zamieszkania: mój dom, moja ulica, moje przedszkole, droga do przedszkola; znane miejsca w mojej miejscowości: rynek, park, plac zabaw itp.; pierwsze zasady ruchu drogowego	poznawanie, nazywanie i opisywanie miejsca zamieszkania: domu, przedszkola, miejscowości; poznanie drogi do przedszkola; poznanie zasad zachowania się przy przechodzeniu przez ulicę	*Straße, Stadt, Dorf, Autos, Ampel, grün, rot, Bei Rot soll man stehen, bei Grün kann man gehen...; In den Park gehen, Über die Straße gehen, aufpassen, vorsichtig sein, ...*
Feste und Feiertage	Święta: Adwent, Boże Narodzenie, Wielkanoc; kolędy; wizyta Św. Mikołaja; inne uroczystości: Dzień Matki, Dzień Dziecka, urodziny, imieniny	poznawanie zwyczajów i tradycji świątecznych w Polsce i w Niemczech; sposoby obchodzenia różnych uroczystości, np. Dnia Matki, w Polsce i w Niemczech; formy kulturowe związane z obchodzeniem urodzin i imienin: przyjęcie urodzinowe, zaproszenia, składanie życzeń, prezenty itd.	*Advent, Weihnachten, Ostern, Geburtstag, Muttertag, Geschenke geben, bekommen, vorbereiten, kaufen, ..., den Weihnachtsbaum schmücken, Weihnachtsmann, Heiligabend, Weihnachtslieder singen, Osterhase, Ostereier suchen, ..., Alles Gute zum Geburtstag, Herzlichen Glückwunsch, ich gratuliere dir zum Geburtstag, ...*
Essen und	posiłki, pory dnia,	nazywanie i opisywanie	*Frühstück, Mittagessen,*

Trinken	produkty spożywcze, napoje, warzywa i owoce, słodycze, dieta, zdrowe odżywianie się, formy grzecznościowe przy stole	posiłków, potraw i rozpoznawanie produktów spożywczych; wyrażanie preferencji spożywczych, podawanie ulubionych potraw; przygotowywanie posiłków, poznanie zasad porządkowych podczas posiłków, poznanie zasad zdrowego odżywiania się	*zu Mittag essen, Abendbrot, Nachtisch, Milch, Brot, Brötchen, Käse, Schinken, Honig, Butter, Obst, Gemüse, Bananen, Äpfel, Beeren, ..., Süßigkeiten, Schokolade, Eiscreme, Kuchen, Torte backen, ..., Saft, Apfelsaft, Orangensaft, Cola, Wasser, ..., gesund, lecker, gut schmecken, ich mag (nicht), ich esse/trinke gern...*
Traditionen und Bräuche	mój region: geografia i historia regionu, język i kultura, tradycje śląskie, pieśni i tańce, święta, baśnie i legendy	poznanie zwyczajów i tradycji regiony Górnego Śląska, jego geografii, historii oraz skarbów kultury i literatury	*Meine Stadt, mein Dorf, meine Region, Schlesien, schlesisch, Sprache, Geschichten erzählen, Märchen, Legenden, Gedichte, Lieder, Tänze, Feste, Feiertage, traditionelle Speisen, ..., bei uns singt man, isst man, sagt man ....*

5. Metody nauczania

Dzieci w wieku przedszkolnym koncentrują swoją uwagę na krótki czas, potrafią szybko zapamiętać nowe treści, ale i szybko je zapominają. Dlatego zajęcia powinny być zróżnicowane, prowadzone poprzez zabawy umożliwiające aktywowanie dzieci w różnych formach dialogu, piosenkach, pytaniach i problemach badawczych, matematycznych, plastycznych czy technicznych, a prezentowany na zajęciach materiał musi być utrwalany w sposób atrakcyjny. Podjęte przez nauczyciela działania, w zakresie wykorzystywania różnorakich środków dydaktycznych, metod i zadań, będą sprzyjały zdobywaniu wiedzy i umiejętności językowych oraz dyspozycji do uczenia się języków przez całe życie.

Podobnie jak cały I etap edukacyjny (klasy I-III) etap wychowanie przedszkolnego jest okresem nauczania zintegrowanego bez podziału na poszczególne „przedmioty". Dotyczy to również języka drugiego/ obcego (tu: języka niemieckiego jako języka sąsiada). Zintegrowane nauczanie języka drugiego w praktyce powinno oznaczać to, że niektóre treści programowe dotyczące wybranych zagadnień tematycznych, bloków tematycznych, czy projektów są częściowo (lub w całości) realizowane w języku drugim (niemieckim; por. rozdz. 4 powyżej), a metody i techniki pracy na zajęciach języka niemieckiego powinny być zbieżne z metodami i technikami pracy na zajęciach prowadzonych w języku ojczystym dzieci (tu: języku polskim). Oznacza to także, że rodzaje ćwiczeń, które mogą i powinny być stosowane podczas zajęć języka niemieckiego, w gruncie rzeczy nie powinny znacząco różnić się od tych, jakie są stosowane w celu wspierania dziecięcego rozwoju języka pierwszego i sprawności poznawczych. Wychowawcy powinni dążyć do realizacji celów poznawczych, społecznych i językowych (określonych w rozdz. 3.), tworząc bogate środowisko uczenia się, w tym uczenia się języka drugiego, poprzez:

- dostosowanie poziomu przekazywanej wiedzy do możliwości poznawczych dzieci (w tym niestosowanie treści znanych dzieciom jako okazji do wprowadzenia słów i wyrażeń języka niemieckiego),
- dostosowanie poziomu trudności wykonywanych przez dzieci zadań do ich możliwości poznawczych (w tym niestosowanie zadań zbyt łatwych dla dzieci, ponieważ nie niosą one ze sobą żadnych korzyści poznawczych i są demotywujące dla dzieci[22]),
- wykorzystanie naturalnej dziecięcej ciekawości, chęci poznawania świata i gotowości podejmowania aktywności poznawczej,
- ścisły związek treści edukacyjnych ze środowiskiem dzieci,
- uwzględnianie potrzeb i doświadczeń dzieci,
- unikanie monotonii dzięki stosowaniu różnorodnych środków dydaktycznych, zadań i form aktywności,
- uwzględnianie, w miarę możliwości, indywidualnych predyspozycji dzieci.

Najważniejszymi zasadami metodycznymi na etapie edukacji przedszkolnej jest uczenie się wszystkimi zmysłami, uczenie się przez działanie, doświadczenie i zabawę, czyli całościowe i integrujące podejście do nauczania i uczenia się. Zasady te można najlepiej realizować w pracy metodą projektów.

[22] por. M. Olpińska-Szkiełko, 2014, *Glottodydaktyczne implikacje lingwistycznych badań nad dwujęzycznością i koncepcji wychowania dwujęzycznego*.

Przykładowy projekt	Przykładowe wyrażenia językowe
Muttertag Zadania: - przygotowanie plakatu - przygotowanie zaproszeń - przedstawienie dla mam Czynności: - przygotowanie materiałów: fotografie mam, kolorowy papier, kredki, flamastry, nożyczki, klej itp. - przygotowanie się do pracy: zakładanie fartuszków, zgromadzenie się przy stole itd. - wyjaśnienie zadania - wykonanie plakatu i zaproszeń: wycinanie ozdób, układanie na plakacie, przyklejanie, rysowanie zaproszeń itd. - przygotowanie tekstów piosenek i wierszyków - ćwiczenia do przedstawienia: śpiew i taniec	*Wann ist der Muttertag? Was ist das für ein Tag? Was feiern wir?...* *Heute werden wir ein Plakat zum Muttertag machen. Zieht jetzt bitte die Schürzen an. Alle setzten sich an den Tisch. Wir brauchen buntes Papier, die Photos von Euren Mamas, bunte Stifte, Klebstoff, Scheren, Blumen, Blätter....* *Wir machen zuerst... dann... als nächstes....wir malen, schneiden aus, kleben auf ...* *Auf der Einladung schreiben wir: Liebe Mama, komm in den Kindergarten am ... Wir werden für Dich singen und tanzen...* *Jetzt lernen wir ein Lied, hört erst mal zu, ich singe es vor. Jetzt singen wir alle zusammen und zeigen dabei das, was wir singen ...* *Kennt ihr noch das Lied ...? Wir singen es heute ein wenig anders, wir bilden einen Kreis...* *Jetzt wollen wir noch ein Gedicht lernen...* *Lieder und Gedichte (Beispiele)*

Przykładowy projekt	Przykładowe wyrażenia językowe
Obstsalat Zadania: - przygotowanie sałatki owocowej Czynności: - spacer na rynek – przygotowanie się do wyjścia z przedszkola, zasady obowiązujące podczas spaceru: nie oddalanie się od grupy itd., zwiedzanie stoisk z owocami, rozpoznawanie różnych owoców - przygotowanie materiałów: zgromadzenie potrzebnych owoców (dzieci przynoszą z domu różne owoce lub zostały one zakupione podczas	nazwy owoców, np.*: Äpfel, Birnen, Bananen, Trauben, Orangen, Nektarinen, Pflaumen, Pfirsiche,...* *Wir gehen heute auf den Markt, wir schauen uns verschiedenen Obststände an, wir kaufen ein...* *Wir müssen immer zusammen bleiben, ihr lauft nicht weg...* *Schaut, da haben wir..., Was ist das? Sind das Orangen? Da sind die Orangen; kaufen wir noch mehr Äpfel und Birnen; brauchen wir auch noch Bananen?* *Wir machen jetzt einen Obstsalat, was brauchen*

spaceru na rynek), zgromadzenie potrzebnych naczyń i narzędzi pracy: deski do krojenia, salaterki itp. - przygotowanie się do pracy: zakładanie fartuszków, zgromadzenie się przy stole itd. - wyjaśnienie zadania - wykonanie sałatki: mycie i obieranie owoców, krojenie, nakrywanie do stołu itd.	*wir dazu? Wir haben hier Äpfel, Bananen, Orangen...* *Wir brauchen noch eine große Schüssel, Messer, Löffeln und Teller....* *Wir machen zuerst... dann... als nächstes....wir waschen uns die Hände, dann waschen wir alle Äpfel, Birnen, Orangen...., wir schälen die Bananen, Orangen...., schneiden, legen sie in die Schüssel ...* *Wir brauchen noch ein bisschen Zucker, Honig, Obstsaft...* *Wir decken schön den Tische, dann essen wir zusammen unseren Obstsalat...* *Wie schmeckt euch der Salat? Er schmeckt sehr gut, wirklich gut, er ist lecker, er ist sehr gesund....*

Włączenie w proces nauczania języka niemieckiego jako środka komunikacji, interakcji i narzędzia przekazywania wiedzy wymaga stosowania specyficznych metod i technik pracy dydaktycznej. Mimo że na tym etapie edukacyjnym nie odbywa się formalna nauka tego języka, wychowawcy muszą zdawać sobie sprawę z tego, że mają do czynienia z uczącymi się języka drugiego i wspomagać proces rozwoju kompetencji tego języka u dzieci. Cel ten można osiągnąć tylko poprzez stworzenie naturalnej sytuacji uczenia się, która charakteryzuje się tym, że:

- Dla użycia języka niemieckiego i interakcji językowej istnieje zawsze wyraźny kontekst sytuacyjny i komunikacyjny, tak aby dzieci były w stanie na podstawie tego kontekstu samodzielnie zrekonstruować znaczenie wypowiedzi językowych.
- Wychowawcy starają się przede wszystkim, aby dzieci ich rozumiały, a więc dostosowują swoje wypowiedzi do ich niedoskonałych umiejętności komunikacyjnych poprzez stosowanie w swoich wypowiedziach wielu parafraz i powtórzeń, a także poprzez intensywnie wspieranie percepcji wypowiedzi dzięki zastosowaniu wielu różnorodnych bodźców akustycznych, wizualnych, kinestetycznych, rytmicznych itd.
- Kierowane do dzieci wypowiedzi wychowawców w języku niemieckim nie powinny być nadmiernie „upraszczane" pod względem leksykalnym i gramatycznym kosztem ich autentyczności komunikacyjnej lub kosztem treści niejęzykowych, natomiast powinny być w

specyficzny sposób „dostrajane do dziecka". Chodzi tutaj o specyficzne językowe zachowania osób z otoczenia dziecka podczas interakcji komunikacyjnych z nim stosowane w celu ułatwienia mu nabywania języka („*fine-tuning"*). Polegają one na stosowaniu pewnych uproszczeń fonologicznych, syntaktycznych i semantycznych, a także na stosowaniu procedur „zwrotnych", takich jak pytania, powtórzenia, rozszerzenia i uzupełnienia dziecięcych wypowiedzi i inne.

- Prezentacja treści nauczania odbywa się w sposób poglądowy, a percepcja treści nauczania jest intensywnie wspomagana niejęzykowo dzięki zastosowaniu wielu różnorodnych bodźców, np. poprzez bogatą gestykulację i mimikę oraz zastosowanie elementów TPR (ruch), a także użycie wielu pomocy poglądowych, przedmiotów z bezpośredniego otoczenia dziecka, części ubioru, zabawek, obrazków, ilustracji itd.[23]

Aby osiągnąć sukces w rozwoju kompetencji języka niemieckiego, należy przede wszystkim zwrócić uwagę na to, że:

- oferta językowa powinna być bogata i zróżnicowana, intensywna, dobrze ustrukturyzowana i motywująca (nowe, interesujące treści i zagadnienia),
- na całym etapie edukacyjnym powinno się prezentować o wiele więcej wypowiedzi językowych niż wymagać ich formułowania od dzieci,
- wyrażenia językowe powinny być zawsze powiązane z czynnościami, które dzieci obserwują i w których biorą udział,
- wypowiedzi w języku niemieckim powinny stale towarzyszyć rytuałom przedszkolnym,
- wyrażenia językowe powinny być używane w sytuacjach zrozumiałych dla dzieci, w powiązaniu z interesującymi je treściami i działaniami,
- należy stwarzać dzieciom wiele możliwości powtarzania wypowiedzi wychowawców,
- materiał językowy powinien być ukształtowany spiralnie, aby dać dzieciom możliwość powtarzania treści, które zostały wprowadzone wcześniej, powracanie do nich w coraz to nowych kontekstach i zadaniach,
- uwaga wychowawców powinna być skierowana na treść, a nie na formę wypowiedzi językowych dzieci; w żadnym wypadku nie należy poprawiać błędów gramatycznych, czy błędów wymowy dzieci, lecz powtarzać wypowiedzi dzieci w prawidłowej formie, tak aby usłyszały ich bezbłędną wersję.

[23] por. H. Wode, 1998, *Bilinguale Kindergärten: Wieso? Weshalb? Warum?* oraz J. Arnau, 1994, *Teacher-Pupil Communication When Commencing Catalan Immersion Programs,* s. 47-76; E.M. Day i S.M. Shapson, 1996, *Studies in Immersion Education*, s. 47 i n.

6. Materiały dydaktyczne

Materiały dydaktyczne w języku niemieckim, które w sensie fachowym i językowym są odpowiednie dla dzieci w wieku przedszkolnym, stanowią wyzwanie wymagające sporych nakładów pracy wychowawców.

Od początku w przedszkolu realizującym program nauczania języka niemieckiego jako języka sąsiada mogą i powinny być stosowane dwa rodzaje pomocy naukowych i materiałów:

- Autentyczne materiały przeznaczone dla dzieci – rodzimych użytkowników języka niemieckiego (ze względu na dopasowanie tych materiałów do poziomu rozwoju poznawczego dzieci oraz ze względu na ich rozwijające umiejętności komunikacyjne w języku drugim, materiały autentyczne w języku niemieckim stosowane w przedszkolu realizującym program nauczania języka niemieckiego jako języka sąsiada mogą być przeznaczone dla rodzimych użytkowników języka niemieckiego w wieku nieco młodszym niż dzieci uczęszczające do przedszkola polskiego – wskazane jest jednak, aby różnica ta nie była większa niż ok. 1,5 roku).
- Zaadaptowane i tworzone na miejscu materiały, specjalnie dostosowane do potrzeb dzieci uczących się języka niemieckiego jako drugiego. Materiały te mogą także powstawać w trakcie trwania programu dzięki kreatywności i doświadczeniom wychowawców.

Przy wyborze materiałów dydaktycznych należy uwzględnić to, że:

- możliwie najbardziej intensywny i wszechstronny kontakt z językiem niemieckim wiedzie do lepszej znajomości tego języka u dzieci,
- ważne jest to, aby dzieci otrzymywały możliwie dużo bodźców językowych z różnych źródeł, a więc należy umożliwić dzieciom jak najszerszy dostęp do niemieckojęzycznych mediów, takich jak książki dla dzieci (przykłady zob. rozdz. 8.1.), czasopisma, gry, filmy, kasety wideo i audio, gry i programy komputerowe itd.,
- materiały dydaktyczne powinny odzwierciedlać autentyczne użycie języka niemieckiego, który tylko w ten sposób może spełnić rolę środka komunikacji, interakcji i przekazu informacji,
- materiały dydaktyczne (szczególnie te adaptowane i tworzone przez wychowawców), podobnie jak wypowiedzi wychowawców i nauczycieli kierowane do dzieci, nie powinny być „upraszczane" pod względem leksykalnym i gramatycznym kosztem ich autentyczności komunikacyjnej lub kosztem treści niejęzykowych, natomiast powinny być dostosowane do poziomu poznawczego dzieci i stanu ich wiedzy o świecie (por. rozdz. 5).

7. Kontrola osiągnięć

Istotnym „czynnikiem sukcesu" w programie nauczania języka niemieckiego jako języka sąsiada jest intensywność i jakość kontaktu z tym językiem. Należy pamiętać, iż tylko w sytuacji, kiedy dzieci rozpoczynające naukę w przedszkolu zostają w 100% „zanurzone w języku drugim" (w programach tzw. wczesnej całkowitej immersji – *early total immersion*), rozwijają one zarówno językowe sprawności receptywne, jak i sprawności produktywne[24]. Natomiast kiedy kontakt z drugim językiem jest mniej intensywny, np. w programach wczesnej immersji częściowej (*early partial immersion*), w których obydwa języki – język pierwszy dziecka i język drugi – są używane jako języki komunikacji w przedszkolu i w szkole w stosunku 50% - 50%[25], dzieci rozwijają początkowo głównie sprawności receptywne (rozumienie ze słuchu)[26]. Jeśli kontakt z drugim językiem jest jeszcze mniej intensywny – ograniczony do jednego lub kilku spotkań w tygodniu – to właściwie w ogóle nie należy mówić o rozwoju kompetencji językowej dzieci, lecz raczej o rozbudzeniu ich zainteresowania późniejszą nauką tego języka[27].

7.1. Oczekiwane efekty programu nauczania języka niemieckiego jako języka sąsiada w przedszkolu

Uczeń po ukończeniu przedszkola powinien:

- być dobrze przygotowany do podjęcia nauki na kolejnym etapie edukacyjnym, w tym dalszej nauki języka niemieckiego jako języka sąsiada,
- być zainteresowany dalszą nauką języka niemieckiego jako języka sąsiada,
- akceptować użycie języka niemieckiego podczas zajęć dydaktycznych, a także w sytuacjach komunikacyjnych poza pracą na zajęciach (np. podczas zabawy),
- umieć działać w różnych sytuacjach komunikacyjnych w przedszkolu i poza nim,
- być otwarty na kontakty z różnymi osobami, w tym także z obcokrajowcami,
- umieć współdziałać w grupie,
- dobrze rozumieć treść krótkich wypowiedzi ustnych związanych z tematem zajęć przedszkolnych w języku polskim i niemieckim,

[24] przegląd badań w: M. Olpińska-Szkiełko, 2013.
[25] por. F. Genesee, 1987, *Learning through Two Languages. Studies of Immersion and Bilingual Education,* s. 1.
[26] por. np. wyniki badania przeprowadzonego po roku trwania projektu wczesnej immersji częściowej w przedszkolu nr 4 w Oleśnie, M. Olpińska, 2006.
[27] por. K. Kersten, 2013, *Ins Sprachbad eintauchen*, s. 42.

- produkować poprawne wypowiedzi w języku polskim oraz podejmować próby wyrażania się w języku niemieckim, nawet jeśli jego wypowiedzi nie są całkowicie poprawne pod względem fonetycznym i gramatycznym.

Natomiast ze względu na to, że nauczanie języka niemieckiego jako języka sąsiada powinno mieć charakter „spotkania z tym językiem" i jest w swoich założeniach „nauczaniem treści poprzez język obcy, a nie nauczaniem gramatyki i słownictwa" (por. rozdz. 2), nie ustala się żadnego pensum zagadnień gramatycznych, czy leksykalnych (wykazu struktur językowych) do opanowania czynnego i biernego przez dzieci biorące udział w programie. Nie ustala się także żadnych procedur, których celem byłoby sprawdzenie stopnia opanowania tych struktur przez uczących się.

7.2. Pomiar osiągnięć dzieci

Pomiar osiągnięć dzieci uczestniczących w programie w zakresie kompetencji języka polskiego oraz w zakresie umiejętności poznawczych nie różni się pod żadnym względem od pomiaru osiągnięć w grupach jednojęzycznych. Natomiast pomiar osiągnięć w zakresie kompetencji języka niemieckiego wymaga stosowania specjalnych środków i technik. Wychowawcy powinni uważnie śledzić wszelkie „oznaki" rozumienia wypowiedzi językowych u dzieci, które mogą przybierać różne formy językowe i niejęzykowe podczas interakcji komunikacyjnych[28], w których dzieci biorą udział w przedszkolu. Wychowawcy powinni skoncentrować się przede wszystkim na:

- obserwacji fizycznych oznak rozumienia treści nauczania przez dzieci,
- gotowości i umiejętności wykonywania poleceń,
- aktywności uczniów podczas zajęć w przedszkolu,
- ocenie reakcji dzieci na bodźce językowe – reakcji niewerbalnych, reakcji w języku polskim oraz reakcji w języku niemieckim.

W zakresie sprawności receptywnych można dodatkowo stosować zadania, sprawdzające stopień rozumienia treści, takie jak na przykład:

- dyktanda rysunkowe,
- (ustne) przyporządkowywanie słów i wyrażeń obrazkom lub przedmiotom,
- porządkowanie historyjek obrazkowych wedle kolejności usłyszanego tekstu,
- (ustne) uzupełnianie wypowiedzi nauczyciela – zdań, wierszyków, historyjek itp.

[28] por. A. Deppermann i R. Schmitt, 2008, *Verstehensdokumentionen: Zur Phänomenologie von Verstehen in der Interaktion,* s. 222.

W zakresie sprawności produktywnych (mówienia) wychowawcy mogą dodatkowo oceniać:

- stopień poprawności wyuczonych i powtarzanych wypowiedzi dzieci – słów, zwrotów, wierszyków itp.,
- spontaniczność używania wypowiedzi w języku niemieckim przez dzieci,
- adekwatność wypowiedzi dzieci do sytuacji komunikacyjnej.

Natomiast ze względu na specyfikę programu nauczania języka niemieckiego jako języka sąsiada na tym etapie edukacyjnym jakiejkolwiek ocenie nie powinien podlegać stopień poprawności fonetycznej, leksykalnej i gramatycznej wypowiedzi dzieci (oprócz wypowiedzi wyuczonych lub powtarzanych).

Ze względu na specyfikę tego etapu edukacyjnego kompetencje dzieci w zakresie języka niemieckiego mogą być określane tylko w formie oceny opisowej. W odniesieniu do sprawności opanowanych przez dzieci w tym języku można określić na przykład, czy:

- dana umiejętność jest opanowana,
- dziecko podejmuje próby, aby opanować daną umiejętność,
- dziecko nie podejmuje prób opanowania danej umiejętności.

Należy przy tym wziąć pod uwagę fakt, iż stopień opanowania danych umiejętności w języku niemieckim przez dzieci zależy od zakresu i stopnia intensywności kontaktów z tym językiem w przedszkolu. Im bardziej obszerna, wszechstronna i zróżnicowana jest oferta bodźców językowych i rodzajów zadań dydaktycznych, tym lepszych efektów można się spodziewać w zakresie rozwoju kompetencji tego języka.

Przykładowa karta osiągnięć dziecka w przedszkolu:

Imię i Nazwisko / Name:
Wiek / Alter:
Grupa / Gruppe:
Wychowawcy / BerteuerInnen:
Data / Datum:

Symbole: * tak ** potrzebuje więcej ćwiczeń * nie**
Symbole: * trifft zu ** braucht mehr Übung * trifft nicht zu**

UMIEJĘTNOŚCI POZNAWCZE, MOTORYCZNE I SPOŁECZNE / KOGNITIVE, MOTORISCHE UND SOZIALE FERTIGKEITEN	
Akceptuje stałą obecność dwóch języków w przedszkolu *Akzeptiert die Verwendung von zwei Sprachen im Kindergarten*	
Akceptuje zwracanie się do siebie w dwóch językach *Akzeptiert, dass man sich an sie/ihn in zwei Sprachen wendet*	
Jest otwarte w stosunku do wychowawców *Zeigt sich den Erziehungspersonen gegenüber aufgeschlossen*	
Jest otwarte w stosunku do innych dzieci *Zeigt sich den anderen Kindern gegenüber aufgeschlossen*	
Rozumie i stosuje się do poleceń związanych z czynnościami w przedszkolu, wyrażanych w języku niemieckim *Versteht und befolgt Anweisungen zu Routinetätigkeiten im Kindergarten auf Deutsch: leise, laut, aufräumen, wascht euch die Hände....*	

Rozumie i stosuje się do poleceń związanych z czynnościami w przedszkolu, wyrażanych w języku polskim *Versteht und befolgt Anweisungen zu Routinetätigkeiten im Kindergarten auf Polnisch*	
Rozumie i stosuje się do poleceń związanych z grami i zabawami, wyrażanych w języku niemieckim *Versteht und befolgt Anweisungen bei Spielen und gemeinsamen Aktivitäten auf Deutsch: wir tanzen, wir malen, wir singen jetzt ein Lied...*	
Rozumie i stosuje się do poleceń związanych z grami i zabawami, wyrażanych w języku polskim *Versteht und befolgt Anweisungen bei Spielen und gemeinsamen Aktivitäten auf Polnisch*	
Na polecenia wychowawców reaguje prawidłowo i zasadniczo w języku niemieckim *Auf Anweisungen von Erziehungspersonen reagiert korrekt und grundsätzlich auf Deutsch*	
Na polecenia wychowawców reaguje prawidłowo i zasadniczo w języku polskim *Auf Anweisungen von Erziehungspersonen reagiert korrekt und grundsätzlich auf Polnisch*	
Na polecenia wychowawców reaguje prawidłowo i zasadniczo niewerbalnie *Auf Anweisungen von Erziehungspersonen reagiert korrekt und grundsätzlich nonverbal*	
Bierze chętnie i aktywnie udział we wspólnych zabawach muzycznych, ruchowych, plastycznych, konstrukcyjnych, teatralnych (współdziała w grupie) *Nimmt an gemeinsamen Aktivitäten aktiv und gerne teil (kooperiert in der Gruppe)*	
Przestrzega zasad gry fair-play *Beachtet die Fair-play-Spielregeln*	
Doskonali sprawności manualne w pracach plastycznych i technicznych *Entfaltet seine/ihre manuellen Fähigkeiten und Fertigkeiten*	
Doskonali swoje umiejętności komunikacyjne i zwraca się do wychowawców w odpowiednim języku *Entfaltet seine/ihre Kommunikationsfähigkeiten und wendet sich an die Betreuerinnen in der jeweils entsprechenden Sprache*	
Doskonali swoje umiejętności komunikacyjne poprzez „zabawę z językiem", np. tworzy nowe słowa, nowe rymy itp. *Entfaltet seine/ihre Kommunikationsfähigkeiten, indem er/sie mit der Sprache spielt, z.B. bildet neue Wörter, neue Reime usw.*	
Wita się i żegna z dziećmi i wychowawcami *Begrüßt und verabschiedet sich von Kindern und Erziehungspersonen: Guten Morgen, Hallo, Tschüs, Auf Wiedersehen*	
Potrafi liczyć do 5 / 10 *Kann bis 5 / 10 zählen*	
Rozpoznaje i nazywa kształty figur geometrycznych *Erkennt und benennt geometrische Formen: Kreis, Quadrat, Dreieck….*	
UMIEJĘTNOŚCI JĘZYKOWE / SPRACHFERTIGKEITEN UMIEJĘTNOŚCI RECEPTYWNE – ROZUMIENIE	
Rozumie słownictwo związane z jedzeniem (warzywa, owoce, posiłki w przedszkolu itd.) *Versteht Vokabeln zum Thema Essen: Apfel, Milch, Suppe...*	
Rozumie słownictwo związane z przedmiotami i pomieszczeniami w przedszkolu *Versteht Bezeichnungen von Objekten im Kindergarten: Tisch, Bad, Küche, Stuhl, Stifte....*	
Rozumie słownictwo związane z zabawkami *Versteht Bezeichnungen von Spielsachen: Ball, Auto, Bücher, Puppen...*	
Rozumie słownictwo związane z najbliższym otoczeniem *Versteht Bezeichnungen von Objekten in der direkten Umgebung: Garten, Park, Straße....*	
Rozumie słownictwo związane z kształtem przedmiotów *Versteht Bezeichnungen von Formen der Objekte: rund, der Ball ist rund, klein, kleiner Tisch....*	
Rozumie słownictwo związane z pogodą i środowiskiem, (pory roku, rośliny, las, łąka, pole itd.) *Versteht Vokabeln zum Thema Wetter und Natur (Umwelt): Es regnet, die Sonne scheint, es ist kalt, Wind, Bäume, Blumen...*	

Rozumie słownictwo związane z….[29] *Versteht Vokabeln zum Thema...*[28]	
Rozumie pytania o przedmioty, ludzi, zwierzęta i ich cechy *Versteht Fragen nach Gegenständen, Personen, Tieren und ihren Eigenschaften, z. B.: Was ist das?.... Wo ist der Ball?... Wie ist der Hund? ….*	
Rozumie sens historyjek opowiadanych lub czytanych (gdy są wspierane np. obrazkami, rekwizytami, ruchem, mimiką, gestami) *Versteht erzählte oder vorgelesene (Kurz)Geschichten (kann den erzählten oder vorgelesenen (Kurz)Geschichten folgen)*	
UMIEJĘTNOŚCI JĘZYKOWE / SPRACHFERTIGKEITEN UMIEJĘTNOŚCI PRODUKTYWNE – TWORZENIE WYPOWIEDZI	
Naśladuje wymowę i intonację niemiecką *Imitiert die deutsche Aussprache und Intonation*	
Potrafi zaśpiewać piosenkę / powiedzieć wierszyk / odegrać scenkę *Kann ein Lied singen / ein Gedicht aufsagen / eine Szene spielen*	
Powtarza słowa / określenia obiektów, osób, zwierząt itd. związanych z danym obszarem tematycznym *Wiederholt Wörter / Bezeichnungen von Objekten, Personen, Tieren usw. je nach dem thematischen Bereich*	
Używa w swoich wypowiedziach tzw. kloców słownych (*chanks*), powtarza zwroty i struktury często słyszane w przedszkolu *Wendet in seinen/ihren Äußerungen* chanks *an, wiederholt Phrasen und Strukturen, die er/sie oft im Kindergarten hört: ich bin dran, ich bin fertig, ich kann das….*	
Próbuje tworzyć całe zdania w języku niemieckim *Versucht, ganze Sätze auf Deutsch zu bilden*	
Odpowiada na pytania o przedmioty, ludzi, zwierzęta i ich cechy *Beantwortet Fragen nach Gegenständen, Personen, Tieren und ihren Eigenschaften, z. B.: Was ist das?.... Wo ist der Ball?... Wie ist der Hund? …. und beantwortet sie*	
Pyta o znaczenie wyrazów *Fragt nach der Bedeutung von Wörtern: Was ist das? Wie heißt das auf Deutsch? Was bedeutet X? ….*	
Potrafi wyrazić opinię *Kann ihre/seine Meinung ausdrücken: Ich mag..., Ich mag nicht...*	
Potrafi wyrazić potrzeby i odczucia *Kann ihre/seine Bedürfnisse und Gefühle ausdrücken: Ich möchte...., Bitte gib mir.., Ich habe Hunger.....*	
Potrafi opisać przedmioty *Kann Gegenstände beschreiben: Es ist klein, rund, sauber, langsam, schnell...*	
KOMENTARZ / KOMMENTAR	

8. Bibliografia

8.1. Literatura dziecięca (przykłady)

- Bauer Jutta, *Steht im Wald ein kleines Haus,* Moritz Verlag, Frankfurt am Main
- Carle, Eric, *Die kleine Raupe Nimmersatt,* Gerstenberg, Hildesheim.
- Carle, Eric, *Das kleine Chamäleon Kunterbunt,* Gerstenberg, Hildesheim.

[29] Dalsze obszary tematyczne są związane z realizowanym w przedszkolu planem dydaktycznym. Mogą to być przykładowo następujące obszary: rodzina, zwierzęta (domowe, polne, leśne, egzotyczne, polarne itd.), części ciała ludzi i zwierząt, kolory, środki transportu, święta, zawody, dom, wakacje, ubrania, przebieg dnia, prace domowe itd. Ich wybór zależy od wychowawców pracujących z daną grupą w przedszkolu.

- Carle Eric, *Die kleine Maus sucht einen Freund,* Gerstenberg, Hildesheim.
- Carle Eric, *Brauner Bär, wen siehst denn du?,* Gerstenberg, Hildesheim.
- Dunbar Polly, *Sag doch was!,* Kerle bei Herder, Freiburg
- Harker Jillian & Stephenson Kristina, *Ich hab dich lieb, Mama!*, Parragon Books, Bath.
- Heyduck-Huth Hilde, *Tanzen können auch die Steine*, Verlag pro Juventute, Zürich.
- Lohf, Sabine, *Zitronengelb und Feuerrot,* Moritz Verlag, Frankfurt am Main.
- McKee David, *Elmar*, Thienemann, Stuttgart.
- Mühle, Jörg, *Nur noch kurz die Ohren kraulen,* Moritz Verlag, Frankfurt am Main.
- Ramos, Mario, *Mama,* Moritz Verlag, Frankfurt am Main.

8.2. Czasopisma dla dzieci i materiały do projektów (przykłady)

- *Olli und Molli,* Wydawnictwo Sailer Verlag.
- *Fingerabdruck, Punkt und Strich. Zeichenspaß auf Fingerabdrücken. Das Mitmachbuch*, Edition Michael Fischer, Igling.
- *Fingerabdruck, Punkt und Strich. Monster & Helden. Das Mitmachbuch*, Edition Michael Fischer, Igling.
- *Fingerabdruck, Punkt und Strich. Feen & Märchenwesen. Das Mitmachbuch*, Edition Michael Fischer, Igling.
- *Ringel Kringel Bimmelbahn. Die kunterbunte Zeichenstunde*, Edition Michael Fischer, Igling.
- *Mein Kreis der hat drei Ecken. Zeichenspaß mit Stift und Schablone*, Edition Michael Fischer, Igling

8.3. Literatura przedmiotu

- Arnau, Joaquim, 1994, *Teacher-Pupil Communication When Commencing Catalan Immersion Programs*, w: Christer Lauren (red.), *Evaluating European Immersion Programs. From Catalonia to Finland*, Tutkimuksia No 185, Vaasa, s. 47-76.
- Bielicka, Małgorzata, 2017a, *Efektywność nauczania języka niemieckiego na poziomie przedszkolnym i wczesnoszkolnym w dwujęzycznych placówkach edukacyjnych w Polsce*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Poznań.
- Bielicka, Małgorzata, 2017b, *Zróżnicowanie wyników testu na rozumienie zjawisk gramatycznych jako wskaźnik zindywidualizowanych procesów nabywania języka drugiego w grupie dzieci przedszkolnych i wczesnoszkolnych,* w: Lingwistyka stosowana 23/3, s. 91-105.
- Day, Elaine M. i Shapson, Stan M., 1996, *Studies in Immersion Education*, Multilingual Matters Clevedon.
- Deppermann, Arnulf i Schmitt, Reinholold 2008, *Verstehensdokumentionen: Zur Phänomenologie von Verstehen in der Interaktion*, w: Deutsche Sprache 3, s. 220-245 [https://ids-pub.bsz-bw.de/frontdoor/deliver/index/docId/281/file/Deppermann_Schmitt_Verstehensdokumentationen_2008.pdf].
- Forns-Santana, Maria i Gomez-Benito, Juana, 1994, *The Cognitive, Linguistic and Adaptive Development and Academic Achievement of Pre-School Children within the Catalan Immersion Programme*, w: Christer Lauren (red.), *Evaluating European Immersion Programs. From Catalonia to Finland*, Tutkimuksia No 185, Vaasa, s. 94-106.
- Genesee, Fred, 1987, *Learning through Two Languages. Studies of Immersion and Bilingual Education,* Newbury House Publishers, Cambridge.

● Häckel, Alexandra, 2013, *Bilinguale Kita-Einrichtungen: Untersuchungen zur sprachlichen Entwicklung deutsch-englische bilingual betreuter Kita-Kinder*, Schneider-Verlag, Hohengehren.

● Jaraczewska, Aleksandra, 2014, *Aus der Praxis eines zweisprachigen Kindergartens*, w: Magdalena Olpińska-Szkiełko i Loretta Bertelle (red.), *Zweisprachigkeit und bilingualer Unterricht*, Peter Lang Edition, Frankfurt a.M./Warszawa, s. 245 – 256.

● Kersten, Kristin, 2013, *Ins Sprachbad eintauchen*, w: Gehirn und Geist 6/2013 [www.gehirn-und-geist.artikel/1191470].

● Kersten, Kristin, Rohde, Andreas, Schelletter, Christina i Steinlein, Anja K., 2010, *Bilingual Preschools, Volume 1: Learning and Development*, Wissenschaftlicher Verlag, Trier. [https://www.academia.edu/29519372/Bilingual_Preschools_Volume_I_Learning_and_Development].

● Kielar-Turska, Maria, 2012, *Rozwój sprawności językowych i komunikacyjnych* , w: Ewa Czapiewska i Stanisław Milewski (red .), *Diagnoza logopedyczna. Podręcznik akademicki*, Gdańskie Wydawnictwo Psychologiczne, Sopot.

● Lambert, Wallace E. i Tucker, Richard G., 1972, *Bilingual Education of Children. The St. Lambert Experiment*, Newbury House Publishers, Rowley, Massachusetts.

● Lambert, Wallace E., 1977, *The Effects of Bilingualism on the Individual: Cognitive and Sociocultural Consequences*, w: Peter A. Hornby (red.), *Bilingualism. Psychological, Social and Educational Implications*, New York.

● Lang, Erika, 2014, *Teoria i praktyka nauczania języków obcych w szkole podstawowej. Lingwistyczne i dydaktyczne podstawy koncepcji programu nauczania języka angielskiego i francuskiego w klasach I-IV*, w: Maria Dakowska i Magdalena Olpińska (red.), *Edukacja dwujęzyczna. w przedszkolu i w szkole*. Wydawnictwo Naukowe IKSI UW, Warszawa, s. 47-67 [http://sn.iksi.uw.edu.pl/wp-content/uploads/sites/306/2018/09/SN-22-Maria-Dakowska-Magdalena-Olpi%C5%84ska-Edukacja-dwuj%C4%99zyczna.pdf].

● Olpińska, Magdalena, 2006, *Untersuchungsbericht. Leistungen von Kindern in der bilingualen Gruppe im Kindergarten Nr. 4 in Olesno*, w: Studia Niemcoznawcze, tom XXXII, s. 839-84.

● Olpińska-Szkiełko, Magdalena, 2013, *Bilinguale Kindererziehung: Ein Konzept für den polnischen Kindergarten.* Wydawnictwo Naukowe IKSI UW, Warszawa [http://sn.iksi.uw.edu.pl/wp-content/uploads/sites/306/2018/09/SN-8-Magdalena-Olpi%C5%84ska-Szkie%C5%82ko-Bilinguale-Kindererziehung.pdf] lub *Wychowanie dwujęzyczne w przedszkolu*: [http://sn.iksi.uw.edu.pl/wp-content/uploads/sites/306/2018/09/SN-9-Magdalena-Olpi%C5%84ska-Szkie%C5%82ko-Wychowanie-dwuj%C4%99zyczne-w-przedszkolu.pdf]

● Olpińska-Szkiełko, Magdalena, 2014, *Glottodydaktyczne implikacje lingwistycznych badań nad dwujęzycznością i koncepcji wychowania dwujęzycznego,* w: Lingwistyka Stosowana 9/2014, s. 103–115 [http://alp.uw.edu.pl/wp-content/uploads/sites/315/2018/03/Lingwistyka-Stosowana-9_2014.pdf]

● Piske, Thorsten, 2007, *Wichtig ist nicht nur ein früher Beginn: Zum Erlernen von Frühsprachen am Kindertageseinrichtungen und Grundschulen*, w: Martin Plieninger i Eva Schuhmacher (red.), *Auf den Anfang komm es an – Bildung und Erziehung im Kindergarten und im Übergang zur Grundschule,* Gmünder Hochschulreihe, Schwäbisch Gmünd, s.133- 151.

● *Promoting language learning and linguistic diversity, An action plan 2004-06*, Office for Official Publications of the European Communities, European Commission, 2004.

● Rohde, Andreas, 2010, *Receptive L2 Lexical Knowledge in Bilingual Preschool Children* w: Kristin Kersten, Andreas Rohde, Christina Schelletter i Anja K. Steinlein, *Bilingual Preschools, Vol. 1: Learning and Development*, Wissenschaftlicher Verlag, Trier.
[https://www.academia.edu/29519372/Bilingual_Preschools_Volume_I_Learning_and_Development].

● Steinlein, Anja K., 2009, *Picture Pointing Lexikon Online-Test als Messinstrument rezeptiver Sprachkompetenzen im Vorschulalter*
[http://www.elias.bilikita.org/docs/33_Steinlen_2009_Lexikon_Online_Test.pdf].

● Swain, Merril i Lapkin, Sharon, 1991, *Additive Bilingualism and French Immersion education: The Roles of Language Proficiency and Literacy*, w: Allan G. Reynolds (red.), *Bilingualism, Multiculturalism, and Second Language Learning. The McGill Conference in Honour of Wallace E. Lambert*, Lawrence Erlbaum Associates, London.

● Turner, Jeffrey S. i Helms, Donald B. 1999, *Rozwój człowieka,* Wydawnictwa Szkolne i Pedagogiczne, Warszawa.

● Wode, Henning, 1998, *Bilinguale Kindergärten: Wieso? Weshalb? Warum?* Englisches Seminar und Zentrum für Mehrsprachigkeit und Sprachkontakt der Universität Kiel.

● Wode, Henning 2000, *Mehrsprachigkeit durch bilinguale Kindergärten*, Englisches Seminar und Zentrum für Mehrsprachigkeit und Sprachkontakt der Universität Kiel, Sokrates Comenius, Kiel.

● Wode, Henning 2004, *Frühes (Fremd)Sprachen lernen. Englisch ab Kita und Grundschule: Warum? Wie? Was bringt es?* Verein für frühe Mehrsprachigkeit an Kindertageseinrichtungen und Schulen FMKS e.V, Kiel.